

SÆRTRYK
AF
DANSK
TEOLOGISK
TIDSSKRIFT

GADS FORLAG
København

LITTERATUR

KARL BARTH: DIE PROTESTANTISCHE THEOLOGIE IM 19. JAHRHUNDERT. Ihre Vorgeschichte und Geschichte. 1947, Zollikon, Zürich. 611 Sider.

K. Barths Produktionsevne er ganske simpelt overvældende. Hans uhyre omfangsrige Dogmatik skulde alene synes at være næsten mere end et Livsværk. Men alligevel faar han Tid til mangfoldigt andet foruden de mange praktiske Opgaver, han helliger sig. Og nu har han da udsendt en bredt anlagt Teologihistorie. I dette Tilfælde drejer det sig dog om et noget ældre Arbejde, idet det er Offentliggørelse af nogle Forelæsninger, som han har holdt i 1932—33 i Bonn og ikke har faaet Tid til at fortsætte og nybearbejde i Basel. Arbejdet er altsaa blevet til, før H. R. Mackintosh i 1937 udsendte sin »Types of modern Theology« og Horst Stephan i 1938 sin »Geschichte der evangelischen Theologie seit dem deutschen Idealismus«.

Bogen er kun blevet en Torso. Allerede arkitektonisk virker det noget »uskønt«, at »Forhistorien«, der skulde skildre den aands-historiske Situation i det 18. Aarh. og Begyndelsen af det 19., har faaet større Omfang (378 Sider) end selve »Historien«, der kun omfatter de sidste 227 Sider. Og saa er »Forhistorien« endda ikke fuldendt, idet Barth ikke har naaet at behandle Goethe, skønt denne som bekendt har hans særlige Interesse, og skønt han, som han selv siger i Forordet, havde glædet sig særligt til Fremstillingen netop af ham. Men navnlig viser det uafsluttede sig i den »Historie«, som jo dog det hele stiledede frem imod. Oprindeligt var det Meningen, at Fremstillingen skulde gaa fra Schleiermacher til Troeltsch; men Barth er kun naaet til Ritschl. Og af de behandlede Teologer har kun den første, Schleiermacher, faaet en saa udførlig Omtale, som man efter Barths brede Stil maatte vente (46 Sider), mens f. Eks. Ritschl maa nøjes med 7 Sider, nogenlunde svarende til, hvad de øvrige Teologer, der tages med, faar¹⁾).

Et andet Minus ved Bogen er, at den er saa overordentlig ensidigt tysk (og tysk-schweizisk) orienteret. De behandlede Teologer hører uden Undtagelse til det tysksprogede Omraade. Og selv i den brede »Forhistorie«, hvor man skulde mene, at der var al mulig Grund til at gøre Rede for Aandsstrømninger fra England og

¹⁾ Det drejer sig om følgende: Wegscheider, de Wette, Marheineke, Baur, Tholuck, Menken, Feuerbach, Strauss, Schweizer, Dörner, Müller, Rothe, Hofmann, Beck, Vilmar, Kohlbrügge og Blumhardt. Af disse ofres der, mærkeligt nok, størst Plads paa Menken, der faar 15 Sider. Bogen er forsynet med Billeder af alle de behandlede Teologer, ligesom der er Portrætter af de vigtigste Skikkelser fra »Forhistorien«.

Frankrig, bevæger vi os næsten kun inden for Tysklands Grænser. Den eneste virkelige Undtagelse herfra er en bred Fremstilling af Rousseau med Forsøg paa Redegørelse for hans Betydning for »Goethetiden« i Tyskland.

Men hvordan er da Barth som Teologihistoriker? Har de Kritikere faaet Ret, der gjorde gældende, at Barth ikke evner at leve sig ind i andres Tankeverden, men er tilbøjelig til enten helt at tilegne sig andre Tænkere og da omstøbe dem i sit eget Billede, eller helt at skubbe dem fra sig? Hans Program og i øvrigt ogsaa hans egen Opfattelse af Situationen er i hvert Fald modsat. Han vover (S. VI) »den tilspidsede Sætning«, at det netop paa Baggrund af hans »Kirchliche Dogmatik« skulde være »muligt og nødvendigt« at faa en Skikkelse som Schleiermacher til at lyse langt skønnere, end f. Eks. Horst Stephan har evnet det paa Baggrund af *sin* Teologi. I Omtalen af F. C. Baur giver han (S. 458) næsten et Program for teologihistorisk Studium. Han bebrejder Baur og med ham næsten hele den nyere Teologi, at den har behandlet bibelsk Teologi og Dogmehistorie paa lige Fod, i Stedet for her skarpt at sondre. Bibelen skal, netop ogsaa naar den studeres historisk-kritisk, under alle Omstændigheder læses i *Tro*, *Tro* paa, at her taler »Gott im Nächsten« til os. Kirke- og Dogmehistoriens Dokumenter derimod skal læses i *Kærlighed*, fordi gennem Fædrenes Stemmer taler »Gott im Nächsten« til os. Derfor kommer Bibelen til os med *Svar*, Dogmehistorien derimod med *Spørgsmaal*. Og i Overensstemmelse hermed understreger han straks i Indledningsparagrafen, at vi kun kan drive virkelig historisk Forskning, naar vi selv møder Fortidens Skikkelser og Problemer, saa de engagerer os, og vi lytter »opmærksomt og aabent«. »Augustin, Thomas, Luther, Schleiermacher og alle de andre er ikke døde, men levende. De taler endnu og vil høres som levende, saa sandt vi ved os selv og dem med os som hørende til i Kirken« (S. 3). Barth ved, at det i Reglen er saadan, at man har særlig svært ved at forstaa og være taknemlig mod den Tid, der ligger umiddelbart forud for ens egen, og at derfor vor Generation maaske er særlig tillukket over for det 19. Aarh. Men netop derfor er Opgaven her ganske simpelt at forstaa saa meget vigtigere.

Saa ønsker da Barth heller ikke at gaa til Opgaven som den, der ved enhver Lejlighed »sætter Tingene paa Plads«. »Wer etwa in diese Vorlesung gekommen sein sollte, um zu erfahren, wie es wohl gemacht werde, um am Ende des langen Irrweges von Schleiermacher über Ritschl zu Troeltsch, Seeberg und Holl endlich und zuletzt bei der sogenannten dialektischen Theologie als der längst erwarteten und gehnten, aber immer wieder verfehlten Rettung aus aller Not herauszukommen, der soll sich hoffentlich

geirrt haben« (S. 8). »Geschichtsdarstellung kann nicht Gerichtsverkündigung sein. Es wäre denn, dass wir durch prophetische Inspiration legitimiert wären zu der Voraussetzung, dass unsere Gegenwart nicht nur Recht haben könne, sondern Recht habe. Wir werden aber gut tun, diese Möglichkeit nicht zu rasch und nicht zu oft in Anspruch zu nehmen« (S. 9). Derfor bebrejder han da ogsaa Brunner, at han i sit berømte Angrebsskrift mod Schleiermacher fra 1924 »Die Mystik und das Wort« har haandteret »den kristne Tro« som »en kompakt Størrelse«, man kunde spille ud mod sin Modstander; »die Christlichkeit einer Theologie gehört nicht zu den konstatierbaren Motiven einer Theologie, gerade weil sie immer, auch bei Luther und Calvin, *das* in Frage zu stellende Motiv ist« (S. 382).

Dette betyder imidlertid selvfølgelig ikke, at Barth skulde afholde sig fra at kritisere og vurdere, eller at man ikke særdeles tydeligt skulde opdage, efter hvilke Synspunkter Vurderingen foretages. Men han gør sig altid redelige Anstrengelser for at trænge ind til det egentlige Anliggende hos den Person, der behandles. Normalt kan det endda siges, at han søger at optage alt i bedste Mening, naturligvis inden for den Begrænsning, der er givet med Barths teologiske Indstilling. Det er altsaa bestemt ikke et fulminant Anklageskrift; det er en medstridendes Forsøg paa virkelig at drøfte de store Livsproblemer med Fortidens døde og dog stadig levende Tænkere. Netop naar vi beskæftiger os med en Barth saa fjernt staaende Teolog som Schleiermacher, mindes vi derfor atter og atter om, at vi befinder os med ham i Kirkens Rum, at ogsaa og netop han ønskede at være Teolog og at bekende Kristus. Alligevel maa vi ende med undrende at spørge, hvor det dog var muligt for en kristen Teolog ikke at forskrækkes over det Resultat, hans teologiske Arbejde mandede ud i, et Resultat, som Barth sammenfatter saadan, »dass hier der Mensch inofern allein auf dem Platz geblieben ist, als er allein hier Subjekt, Christus aber sein Prädikat geworden ist«. Men Barth finder da Trøst i følgende uhyre karakteristiske Refleksion: »Dass es in der christlichen Kirche so nicht gemeint sein kann und darum auch bei Schleiermacher so nicht gemeint sein konnte, ist das Einzige, was uns über diesen Befund trösten kann. Es ist aber wirklich ein Glaubenssatz und nicht ein Satz geschichtlicher Erkenntnis, mit dem wir uns damit an dieser für die Geschichte der neueren Theologie entscheidenden Stelle trösten. Das geschichtlich Erkennbare würde uns hier letztlich untröstlich zurücklassen« (S. 424) ²⁾. Ja, selv naar Strauss ikke bare er

²⁾ Som bekendt har Brunner til sidst i sin Schleiermacher-Bog søgt at mildne sine skarpe Domme ved at understrege, at han selvfølgelig kun har villet vurdere S.s Teologi, ikke hans personlige Kristendom. Denne Udvej afviser Barth kategorisk:

lucks Biograf (Leo Witte) har skildret den Hyldest, der bølgede T. i Møde ved hans 50 Aars Doktorjubilæum, som »der Sieg des Glaubens«, og spørger, om det ikke snarere var »der nicht zu bestreitende Sieg des frommen Menschen Tholuck« (S. 461). Er i det hele ikke denne »Erweckungstheologie« »der höchste Gipfel des modern theologischen Anthropologismus« (S. 465). Men saa fortsætter Barth: Det var imidlertid det religiøst foruroligede og bevægede Menneske, der her førtes frem paa Scenen, ikke det harmoniske Menneske i den ellers herskende Teologi: »Die Grenze der Humanität war zweifellos wieder einmal bedroht durch diese Gestalt des frommen Menschen« (S. 465 f.). Og derfor kunde »die Kategorie des Heiligen« i denne Teologis »tumultuariske Ytringer« blive og er faktisk i vid Udstrækning blevet »ein Hinweis auf den christlichen Gottesgedanken« (S. 466). Det er let at se, at den augustinske Lære om den indgydte Naade, »das alte Erbübel des Pietismus« bolttrer sig i denne »christliche Gemeinschaftsschwärmerie« og »Sterbebettsromantik«. Og dog lyder her med ny Kraft Budskabet om »die freie Sündergnade«, saa det senere aldrig blev glemt. »Tholuck ist eine wunderliche Figur«. Og Barth ender med at spørge om denne Mand, i hvem det fromme Menneske synes at træde saa stærkt frem, dog ikke maaske til sidst skal forstaas blot som et Postbud, en »Wandsbecker-Bote«, for netop dette Budskab om den frie Naade (S. 468).

Kohlbrügge, der faar 9 Sider, er som bekendt en af Barths aandelige Fædre⁴⁾. Ogsaa her faar vi at vide, at han har et ganske anderledes direkte Forhold til det centrale i det reformatoriske Budskab end alle de andre omtalte Teologer. Han alene maa maales efter Reformatorernes Maalestok. Men — saaledes maalt falder han trods alt efter Barths Mening igennem. Hans Storhed er, at han ikke er veget uden om de sværeste reformatoriske Sætninger: Viljens Ufrihed, dobbelt Prædestination og forensisk Retfærdiggørelse, og at han, som Tiden krævede det, har skærpet disse Sætninger ekstra mod »den augustinske Kristelighed, der paa ny bredte sig i Reformationens Skygge« (S. 585 f.). Men hans Svaghed er, at »Lydigheden« ikke just forsvinder, men truer med at forsvinde i »Troen«, »Helliggørelsesnaaden« i »Retfærdiggørelsesnaaden«. Om Calvin gælder det: »Ihm verschwindet auch die Aufgabe der Kirche, in der ganzen Verdammlichkeit alles Irdischen auch ihres eigenen Wesens, die Ehre Gottes auf Erden zu verkündigen, nicht in ihrem Sosein als Gemeinde der zu Boden geschlagenen und wieder aufgerichteten Sünder.« Hos Kohlbrügge er der Fare for, at

⁴⁾ Endnu stærkere end af Barth drages han i Forgrunden af A. de Quervain i hans Etik, jfr. D. T. T. 1945, S. 171 ff.

denne Opgave forsvinder. »Wo man bei Kohlbrügge nur oder fast nur *ein* Wort hört, da hört man bei Calvin regelmässig zwei Worte, da findet bei ihm sinnreiche Unterscheidung und umsichtige dialektische Beziehung statt, da ist dem Worte Gottes eben darum freierer Lauf gelassen« (S. 586).

Denne Kritik af Kohlbrügge minder ret stærkt om den traditionelle (se f. Eks. Artiklen om ham i R. G. G.²). Jeg tør ikke afgøre, hvor rigtig den er. Gennem den Anvendelse af Kohlbrügge, som A. de Quervain gør i sin Etik (jfr. Anm. 4), faar man et noget andet Indtryk. Men Barths Kritik har i hvert Fald stor Interesse for Forstaaelsen af Barth selv. Visse fastgroede Misforstaaelser kan maa-ske derigennem rokkes.

Og saa være denne fra først til sidst friske og levende Bog anbefalet til Studium.

N. H. Sørensen.

NOTER

I det fortræffelige schweiziske Tidsskrift »*Theologische Zeitschrift*«, der udgives af det teologiske Fakultet i Basel, og som nu er paa 3. Aargang (6 Hefter à 80 Sider aarligt), har Pastor *Johs. Sløk*, Aarhus, skrevet en interessant og dygtig Artikel om det sidste Aartis danske Teologi (»*Dänische Theologie der Gegenwart*«). Udførligst behandles den systematiske Teologi, hvor særlig Prenters, Skydsgaards og Løgstrups Disputatser og Søes Etik omtales. Om Løgstrups Værk hedder det: »Et ist kein Zweifel, dass Løgstrups Doktor- und Promotionsschrift das originalste Werk darstellt, das in langen Zeiten in dänischer Theologie erschienen ist.« Den kirkehistoriske Forskning, der jo væsentligst har behandlet danske Emner og derfor formodes at være uden større Interesse for de fleste af Tidsskriftets Læsere, behandles ganske kort. Under Gennemgangen af de gammel- og nytest. Arbejder undres man f. Eks. over, at Prof. Rubows Smaaafhandlinger om Pentateuken, især Genesis, omtales ret udførligt, mens Hvidbergs betydningsfulde Arbejder (»Graad og Latter i G. T.« og »Den israelitiske Religions Historie«) kun lige nævnes.

* * *

De liberale Teologer i Schweiz, hvis Førstemand er Prof. *Martin Werner* i Bern (især kendt fra sin i 1941 udkomne, stærkt omdisputerede Dogme-historie »*Die Entstehung des christlichen Dogmas*«), udgiver i Fællesskab det lille Tidsskrift »*Schweizerische Theologische Umschau*« (6 Hefter à 24 Sider aarligt, nu 17. Aarg.). I sidste Hefte giver M. Werner en meget udførlig og skarp Kritik af Barths Teologihistorie og konkluderer: »Nein, Karl Barth ist in der Tat in diesem Buche nicht der Historiker, sondern nur wieder, wie immer, der dogmatische Bekämpfer der neuprotestantischen Theologie der zwei letzten Jahrhunderte. Und wenn er hier etwas bewiesen oder bekräftigt und bestätigt hat, so ist es neuerdings dies, dass auch seine dialektische Dogmatik an der Klippe der Geschichte des Dogmas, die seine

wahre Kritik ist und bleibt, genau so scheitert, wie dies bisher schon jedem andern Versuch der Rückkehr in die Dogmatik der Zeit vor der Aufklärung widerfahren ist.« Iøvrigt minder Barths historiske Metode Werner om — Hieronimus og Adolf Harnacks Karakteristik af denne, en Sammenligning, der bestemt ikke er ment som nogen Ros.

* * *

Da K. Barth i 1936 fejrede sin 50 Aars Fødselsdag, hyldedes han som bekendt med et digert Bind »Theologische Aufsätze« (622 Sider), der rummede adskillige Afhandlinger af blivende Betydning. Ved hans 60 Aars Fødselsdag i Maj 1946 kom Hyldesten fra den fransksprogede Teologi (i Frankrig og Schweiz) i Form af det noget beskedne, 261 Sider store »*Hommage et Reconnaissance*« (i Serien »Cahiers théologiques de l'actualité protestante«). Værket rummer ikke meget af Interesse og tyder ikke paa, at fransk protestantisk Teologi i Øjeblikket staar særlig højt. De kendteste Bidragydere er Oscar Cullmann (Basel), der skriver om »La délivrance anticipée du corps humain d'après le Nouveau Testament«, og Generalsekretær Visser t'Hooft (Genève), der beskæftiger sig med det økumeniske Arbejde, et Arbejde, som Barth oftere har udtalt sig ret kritisk om. Af ret stor Interesse er en desværre kun ganske kort »essai de philosophie protestante« med Titlen »Situation de la raison« af Privatdocent i Neuchâtel Pierre Thévenaz. Den viser, hvorledes der i Øjeblikket kæmpes for at finde frem til en virkelig evangelisk-reformatorisk Indgang i Religionsfilosofien (jfr. f. Eks. ogsaa R. Brings meget tankevækkende Artikel »Teologi och religionsfilosofi« i Sv. teol. kvartalskrift, 1947, S. 37 ff.). Værket slutter med en begejstret Hyldelse til Barth, skrevet af Prof. Pierre Maury (Paris) og med en Liste over de vigtigste af de Arbejder af K. Barth, der enten er udkommet paa eller oversat til Fransk. Bogen bringer et fortræffeligt Fotografi af den 60-aarige, mærket af Aartiers overmenneskelige Arbejdsbyrde.

* * *

Paa »Dansk Baptist-Forlag« har Pastor Johannes Nørgaard udgivet en rigt illustreret Pjece (63 store Sider) om »*Baptisme, Vejen fremad og opad*«. Det meste er en principiel Redegørelse for Baptistsamfundets Særpræg; men hertil er føjet »spredte Oplysninger« om dets Arbejde i Danmark og andesteds. Baptismen karakteriseres som »personlig Kristendom«, hvilket igen nærmere bestemmes som Enkeltmandskristendom, Lønkammerkristendom, Omvendelseskristendom, Kristendom, der er en Hjertesag, og som koster Kamp, og endelig som trofast Kristendom. Herefter hedder det: »I Øjeblikket er den Type Kristendom ikke i høj Kurs blandt Teologer. Man foretrækker Allemandskristendom, Sakramentkristendom, forskelsløs Kristendom, Tidehvervskristendom etc.«. Ang. Spørgsmaalet Daab søges det fasholdt, at »det, der bestemmer en Daabs Kvalitet, er det Navn, man døbes til«, og at det afgørende i og for sig ikke er Barnedaab eller Voksendaab, men om Daaben forenes med den Tro, der binder vort Liv til Kristus. For saa vidt er der intet egentligt Skel mellem troende barnedøbte og troende Baptister. »Derimod indrømmer vi, at enhver konsekvent Fastholden af det nytestamentlige Daabssyn overfor barnedøbte Kristne maa efterlade en Brod mel-

lem os, men det er en Brod, som vi ingen Myndighed har til at fjerne.« — Paa samme Forlag er udkommet en Levnedsskildring (95 Sider) af den *Julius Købner*, der var Grundlæggeren af den første Baptistmenighed i Danmark, forfattet af Pastor Arne Jensen, og en kort Skildring (32 Sider) af den nylig afdøde Præsident for Baptisternes Verdensalliance, Dr. *J. H. Rushbrooke*.

* * *

Det ualmindelige ondartede *Angreb paa Luther*, som *Peter F. Wiener* udsendte 1945, »Martin Luther, Hitlers Spiritual Ancestor«, fik allerede samme Aar et fyndigt og sønderlemmende Svar i Pastor *Gordon Rupps* fornøjelige og bidske »Martin Luther, Hitler's Cause — or Cure« (95 S.), hvor det godtgøres, hvor ligefrem uanstændigt Wiener har benyttet sine Kilder. Dermed er dog vist den Sag ude af Verden. — Langt alvorligere er Barths Angreb. Spørgsmaalet om dette Angrebs Berettigelse er nu taget op af den bl. a. fra sine Kierkegaard-Studier kendte Würtemberger-Præst *Hermann Diem* i Pjecen: »Karl Barths Kritik om deutschen Luthertum«, 1947, 52 Sider (Zollikon). Diem maa paa det afgørende Punkt give Barth Ret. Luthers og Lutherdommens Adskillelse mellem Lov og Evangelium og Fastholden ved den dermed givne Rækkefølge har faktisk været skæbnesvanger. »Zusammenfassend können wir sagen, dass die Vorordnung des Gesetzes vor dem Evangelium in der Predigt die echte politische Predigt unmöglich macht, zugleich aber auch die Evangeliumspredigt überhaupt verdirbt« (S. 51). — I en højst interessant Artikel i det schweiziske »Theologische Zeitschrift«, 1947, S. 123 ff., gaar den kendte Kirkehistoriker (nu i Göttingen) *Ernst Wolf* ind paa Temaet om Forholdet mellem Luther og Lutherdommen (»Zur Selbstkritik des Luthertums«) og søger at vise, hvorledes netop de Teologer, der vilde gælde for at være de egentlige Vogtere af den lutherske Arv, har sat væsentlige Dele af denne Arv over Styr, saa det næppe bliver »eine lutherische Kirche«, men »die geglaubte Kirche Jesu Christi in ihrer Wirklichkeit auf Erden«, inden for hvilken Reformatorenes Arv skal genvindes.

* * *

Professor *Olaf Moe* har udsendt et uforandret 2. Oplag af sin 1928 udkomne Bog: *Apostelen Paulus' forkynnelse og lære* (423 Sider, Aschehoug).